

POMOC OBĚTI TRESTNÉHO ČINU ZNÁSILNĚNÍ

Informace pro zdravotnický personál

PhDr. Ludmila Čírtková, Mgr. Markéta Vitoušová

in Diagnóza č. 4/2010, str. 32 - 34, ISSN 1801-1349

Znásilnění se řadí mezi trestné činy proti lidské důstojnosti a je označováno za nejzávažnější trestný čin mezi dospělými hned po vraždě. Znásilnění se vyznačuje značnou mírou latence. Jen zlomek obětí znásilnění se odhodlá čin oznámit policii, uvádí se, že ve skutečnosti je výskyt znásilnění 3 - 10 x častější, než je evidováno policií. Právě tyto oběti, které se rozhodly trestný čin neoznámit, se mohou nejčastěji dostat do kontaktu se zdravotnickým zařízením. Zdravotnickému personálu z kontaktu s obětí znásilnění nevyplývá oznamovací povinnost.

Znásilnění je také trestný čin, který je obklopen celou řadou mýtů. Zde uvádíme ty nejčastější:

Kognitivní stereotypy:	Empirická fakta:
Znásilnění probíhá formou přepadení.	Většina znásilnění se odehrává v sociální blízkosti. Oběť v 70 - 80 % případů zná pachatele. V 50 % případů je pachatelem manžel nebo partner oběti!
Znásilňovači jsou psychicky vyšinutí a nápadní.	Znásilňovači nemusí být vůbec sociálně nápadní ani duševně choří. Často mohou mít rodinu, být přátelští a oblíbení.
Většina obětí se v průběhu znásilnění masivně brání.	Většina obětí se obvykle pokouší o verbální obranu. Strach o život je blokuje.
Znásilnění způsobuje hlavně těžkou újmu na tělesném zdraví.	Většina znásilnění končí spíše lehčími až středními tělesnými zraněními. Závažnější jsou ovšem poškození psychická.
Oběti vnímají znásilnění jako agresivní, vynucený sexuální styk.	Oběti vnímají znásilnění jako existenciální ohrožení života. Až 90% obětí se bojí, že zemře.

PRÁVNÍ RÁMEC

Znásilnění spáchá ten, kdo násilím nebo pohrůžkou násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného. Za znásilnění je považováno i takové jednání, které dříve bylo zpravidla považováno za vydírání, např. osahávání ženy na prsou či genitáliích. Nevyžaduje se již pohrůžka bezprostředního násilí, ale pouze pohrůžka násilí nebo jiné těžké újmy.

- Pachatelem i obětí znásilnění může být **muž i žena**.
- **Donucení** je překonání vážně míněného odporu poškozeného.
- **Násilí** je použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladeného nebo očekávaného odporu.
- **Pohrůžka násilí**, tzn. násilí, které bude vykonáno, pokud oběť neučiní to, co pachatel požaduje.
- **Souloží** se rozumí spojení pohlavních orgánů muže a ženy.
- **Obdobným pohlavním stykem** se rozumí zejména orální či anální sex. Může za něho být považováno i osahávání, ale zde již záleží na intenzitě.

- **Bezbrannost** je stav, ve kterém poškozený nemůže klást odpor. Je způsoben zejména nadměrným požitím alkoholických nápojů nebo jiných omamných látek, duševní poruchou apod.

Podle § 367 trestního zákoníku, se k trestnému činu znásilnění vztahuje jediná povinnost: Pokud se hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestný čin znásilnění, je povinen spáchání nebo dokonání trestného činu překazít (např. oznámením činu na policii). To znamená, že tato povinnost nenastane, pokud již trestný čin byl spáchán.

Vymezení skutkové podstaty trestného činu znásilnění:

§ 185 trestního zákoníku

Znásilnění

(1) *Kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.*

(2) *Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1*

a) souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží,

b) na dítěti, nebo

c) se zbraní.

(3) *Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,*

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let,

b) spáchá-li takový čin na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezoována osobní svoboda, nebo

c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

(4) *Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.*

(5) *Příprava je trestná.*

DOPAD ZNÁSILNĚNÍ NA OBĚŤ A JEJÍ POTŘEBY

Oběť po znásilnění od jiných lidí očekává (bez ohledu na to, kdy se s trestným činem rozhodne někomu svěřit nebo zda podá trestní oznámení) důvěru, pochopení a porozumění, podporu, informace, pomoc a ochranu. Velmi silnou potřebou oběti znásilnění je bezpečí. Vždy se proto zajímejte o bezpečí oběti případně doporučte takovou službu, která tento pocit u oběti posílí (terapie apod.).

Není stanoveno, kdy event. zda vůbec se oběť znásilnění s tímto činem vyrovná. Je to vždy individuální, subjektivní záležitost. Každá oběť na znásilnění reaguje jinak, a to na základě své současné i předchozí životní situace. Zotavení oběti vyžaduje čas.

Dospělé oběti v souvislosti se sexuálním násilím nejčastěji prožívají následující pocity:

- strach ze smrti (až 90 %)
- ponížení (40 %)
- bezmocnost (60 %)
- hnus (40 %)
- vztek (55 %)
- odstup (20 %)

Následky znásilnění se u obětí po činu projevují v oblasti:

- zdravotní (fyzická zranění, nakažení pohlavní chorobou, nechtěná gravidita aj.),
- psycho-sexuální (tj. sexuální a intimní chování),
- emocionální (poruchy sebecítění, sebekoncepce, sebevědomí),
- vztahové, sociální i pracovní (výkonové) oblasti.

Zdravotní potíže v důsledku sexuálního násilí (Poznatky z kliniky komplexní rehabilitace MONADA spolupracující při pomoci obětem znásilnění s Bílým kruhem bezpečí)

Po zvládnutí prvotního šoku a reakcí oběti na znásilnění dojde v základní psychice ke stabilizaci, můžeme u těchto postižených očekávat bolesti

- v oblasti bederní a křížové
- v oblasti podbřišku obou nebo jednostranné
- třísla a kyčelního kloubu
- v oblasti pánve a kostrče
- v křížokyčelním skloubení.

Tyto bolesti se mohou spojovat, střídat, vzájemně se prolínat a doplňovat se.

Těžiště lidského těla je uloženo v malé pánvi a tak má zásadní význam pro statiku a dynamiku těla. Porucha vycházející z této centrální oblasti negativně ovlivňuje psychosomatickou rovnováhu celého organismu. V pánvi vzniká a vyvíjí se život. Pánevní dno, jako antagonist bránice se uplatňuje při dýchání, břišním lisu, kašli, porodu, vylučování i na intenzitě sexuálního prožitku. Je zde uložen energetický potenciál. Tonus svalů pánevního dna je podmíněn limbickým systémem, který je individuální, závislý na vnějších podmínkách (psychické i fyzické trauma, stres, únava). Při dlouhodobé bolesti v bederní a křížové páteři nebo při traumatu v oblasti pánve a kostrče dojde k reflexnímu útlumu svalů pánevního dna. Ten má dalekosáhlé následky ve změně celého programu řízení motoriky.

Není možné opomenout vliv vnitřních orgánů ležících v malé pánvi. Jejich vliv, podmíněný vegetativní inervací, je patrný zvláště u žen. Domníváme se, že pokud se podaří optimálně upravit aferenci jak proprioceptivní, tak nociceptivní ze všech zmíněných struktur (kloubů, svalů, šlach, extero- i interoreceptorů), může postupně dojít na základě korové plasticity alespoň k částečné úpravě programů řízení motoriky a k normalizaci až optimalizaci funkce. Považujeme za důležité zdůraznit význam komplexního pohledu na pacienta a jeho obtíže. Při diagnostice syndromu kostrče a pánevního dna může i zkušený terapeut přehlédnout podstatu problému. Při komplexním pohledu je však soubor symptomů tak čitelný, že vede zcela jednoznačně k popisované diagnóze. Pacientky po znásilnění, které trpí popisovanými bolestmi a obtížemi, doporučujeme tyto po předchozím vyšetření na gynekologické ambulanci konzultovat a vyšetřit na rehabilitačním pracovišti.

Psychická (emocionální) traumatizace oběti je vždy přítomna, přitom hloubka psychické újmy nekoresponduje s hloubkou a intenzitou fyzických zranění. Z výzkumů vyplývá, že obětem, které při znásilnění nebyly viditelně fyzicky zraněny, je poskytována menší péče a pozornost, jak ze strany orgánů činných v trestním řízení, tak ze strany zdravotníků, rodiny a přátel. Častá reakce zní: Vždyť se vlastně nic moc nestalo.

Příznaky traumatu mohou být různé:

- emocionální labilita, přecitlivělost
- pocit pošpinění a odcizení (ztráta pocitů vlastní identity), ponížení, ztráta sebeúcty, stud
- deprese až sebevražedné myšlenky
- psychosomatické potíže
- nespavost, noční můry, poruchy příjmu potravy, neurotické nebo nutkavé stavy atp.

- ztráta schopnosti koncentrace snižující pracovní výkon
- naučená bezmoc u mnohočetných obětí
- efekt stigmatizace (oběť se cítí poznamenána, očerněná. Má pocit, že je jiná než dříve a také jiná než ostatní.)
- nápadné změny v životním stylu oběti, nesmyslné riskování
- nedůvěra, pocit neskutečna, strach (z opakování, ze samoty, ze tmy apod.)
- uzavření se, odmítání kontaktů s okolím
- ztráta schopnosti prožívat intimitu
- příznaky disociace (dissociativní poruchy)

Znásilnění může spustit posttraumatickou stresovou poruchu (PTSP). Potíže se mohou objevit až po určité době od události a přetrvávají déle než 1 měsíc.

PTSP se může objevit u oběti

- jednorázového i opakovaného sexuálního násilí,
- viktimizované v dětství i v dospělosti,
- nezávisle na tom, zda je (byl) pachatel znám či nikoli.

RIZIKOSEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE

Sekundární viktimizací se **rozumí** druhotné, následné poškození a zraňování oběti znásilnění, které nastává po trestném činu (který je označován za primární viktimizaci), a to často i se značným časovým odstupem. Sekundární viktimizace je zapříčiněna necitlivým a nevhodným přístupem k oběti zejména ze strany členů rodiny a nejbližšího okolí oběti, orgánů činných v trestním řízení, lékařů, znalců, sociálních pracovníků, přátel, spolupracovníků, sousedů, zaměstnavatele a médií.

Sekundární viktimizace může bolet či zraňovat více než primární viktimizace a způsobuje emocionální zranění oběti, a to pocit nespravedlnosti, pocit nedůstojnosti a pocit izolace.

DOPORUČENÍ PRO PRVNÍ ROZHOVOR S OBĚTÍ ZNÁSILNĚNÍ

První kontakt (ať již bezprostředně po znásilnění nebo se značným odstupem) má obrovský vliv na schopnost oběti vypořádat se s trestným činem. Nesprávné reakce a chování okolí nebo státních orgánů mohou být pro oběť bolestivější než samotný trestný čin. Reakce, s jakou se oběť setká po rozhodnutí svěřit se či oznámit znásilnění, má vliv na její další jednání, např. na spolupráci při objasnění trestného činu.

Oběti znásilnění se často nesevěří ani svým nejbližším, protože mají strach z jejich reakce, bojí se, že by jim neuvěřili, mají strach z toho, že by jim to, co se stalo, vyčítali a dávali za vinu. Mnoho obětí samotných hledá vysvětlení toho, co se stalo, v sobě a obviňuje se.

Oběť ne vždy dokáže okamžitě vyjít na veřejnost se vším, co v kritických momentech prožívala. Svoji roli hraje i skepse ohledně potrestání pachatele a případné špatné zkušenosti s policií.

Proto mějme vždy na paměti, že:

- nic neopravňuje pachatele k použití sexuálního násilí vůči oběti a nesnímá z něj zodpovědnost za spáchaný čin,
- to, co se stalo, není chybou oběti, znásilnění není trest za lehkomyšlnost, naivitu nebo důvěru vůči nesprávnému člověku,
- oběť znásilnění trestný čin nespáchala.

Reakce oběti znásilnění, které můžete očekávat:

- kooperující a důvěřující oběť s lehčími příznaky traumatizace,
- kooperující a důvěřující oběť s těžkými příznaky traumatizace,
- zablokovaná, mlčenlivá oběť, která jen obtížně navazuje kontakt,
- psychicky rozrušená oběť s příznaky akutního stresu.

Záleží na mnoha okolnostech (doba, která uplynula od činu, zda byl čin oznámen či nikoliv, jaké konkrétní psychosomatické potíže a problémy oběť prožívá atp.).

Obecná doporučení:

- Aktivně naslouchejte.
- Buďte empatická/ý.
- Používejte principy a metody krizové (viktimologické) intervence.
- Budujte atmosféru důvěry a bezpečí.
- Zjistěte zakázku.
- Hledejte způsoby, jak pomoci oběti právě teď.

Ptejte se:

- Ptejte se na pocity oběti.
- Ptejte se oběti na její momentální problémy .
- Ptejte se, v čem se změnil její životní způsob.

Řekněte/ujistěte:

- Řekněte, že to, co se stalo, není její chyba/vina.
- Řekněte, že špatné věci se stávají i dobrým lidem.
- Řekněte, že nic neopravňuje pachatele k použití násilí vůči oběti a nesnímá z něj zodpovědnost za spáchaný čin.
- Ujistěte ji, že její reakce jsou normální a běžné, tzn. že oběti znásilnění mají shodné či podobné prožívání jako ona.
- Ujistěte ji, že každá reakce na nestandardní situaci je normální!

Doporučení:

- Nechte oběť ventilovat emoce!
- Vyhněte se fascinaci!
- Pomozte oběti obnovit narušený pocit bezpečí.
- Hledejte způsoby, jak pomoci oběti právě teď.
- Nabídněte kontakt, kam se oběť může obrátit - tzn. specializované pracoviště přicházející častěji do kontaktu s tímto typem obětí.

DŮLEŽITÉ KONTAKTY

- Centrála Bílého kruhu bezpečí - tel.: 257 317 110 nepřetržitě, www.bkb.cz
- Krizová centra
- Linky důvěry www.capld.cz
- Informace v oblasti sexuologie – www.sexuologickaspolecnost.cz